

idem esse in aliis ultimis differentiis, etiamsi non ita formaliter superiores includant. Addi etiam potest, ut tacite objectioni respondeamus, differentiam ultimam præcise sumptam nunquam includere formaliter superiores; aliquando vero ita esse conjunctam, ut nec concipiatur nec significetur nisi includendo superiores, ut in exemplo Aristotelis constat, hocque satis esse ad discursum Aristotelis. Fortasse etiam Aristoteles non loquitur de differentia ultima et subalterna, sed de ultima, quam vult ostendere tantum esse unam, nec posse poni in definitione duas ultimas sine nugatione, ut statim declarabimus.

Q. 5. Alia quæstio in hoc capite definitur, nempe quas condiciones requirat definitio essentialis, ut recte tradita sit; multæ enim condiciones in hoc capite colliguntur. Prima, ut detur per ea quæ definitioni conveniunt per se primo et secundum quod ipsum, quia debent explicare quod quid est ejus. Secunda, ut detur per propriam potentiam et actum per se ordinata, et, si plures differentia ponantur, una per se dividat aliam. Tertia, ut differentia ultima, una tantum sit, nam, si sint plures, vel una includet aliam, et sic erit nugatio, vel neutra includet aliam, et tunc vel sunt per accidens ordinata, et sic non component per se unam essentiam, vel si per se ordinata sunt, una est potentia, et alia actus, et hæc tantum erit ultima, altera vero generalior erit. Quartam conditionem colligit Alensis, quod, scilicet, ut definitio recto ordine constituatur, quæ communiora sunt præcedant, et si plures ponantur differentia, prius ponatur subalterna, deinde ultima. Sed Aristoteles hanc non posuit; quin potius significat in fine capituli, hunc ordinem non pertinere ad substantiam; quod quidem verum est, si materialiter sumatur; formaliter tamen quoad rationem actus et potentia necesse est ut potentia supponatur, et sic sumatur ut prior, licet forte non prius proferatur, et hoc sensu coincidit hæc conditio cum præcedenti. Ultima conditio quæ colligitur, est, definitionem debere esse propriam et reciprocam definito. Quam etiam Aristoteles expresse non ponit; in ea tamen includitur, quod definitio debet habere unitatem ab ultima differentia, quæ propriam rei substantiam et essentiam declarat.

Q. 6. Sexta quæstio hic tractari solet, an unitas per se substantia composita unam formam requirat. Hanc enim quæstionem sæpe inculcat hic D. Thomas, colligens uni-

tatem formæ ex rationibus quibus hic Aristoteles utitur. Scotus vero ibidem id redarguit, et rationes conatur solvere. D. Thomæ autem sententia præferenda est, quam late tractamus disputat. 15, sect. 10.

CAPUT XIII.

DE SUBSTANTIA SECUNDA SEU UNIVERSALI.

Ab hoc capite incipit Aristoteles dicere pressius et clarius de secundis substantiis, præsertim ad concludendam disputationem de ideis contra Platonem.

Quæst. 1. Unde prima quæstio hic occurrit, an universalis sint substantia, quam Aristoteles hoc capite præcipue tractat. Et potest primo intelligi de omnibus universalibus, et sic constat non omnia esse substantias, quod attigimus disputat. 6, sect. 7. Secundo potest in speciali intelligi de universalibus prædicamenti substantia, quæ in prædicamenti secundæ substantia dicuntur. Unde constat talia universalis substantias esse, de quibus late disputamus disp. 33, sect. 2. Aristoteles autem hoc capite contendit non esse substantias simpliciter, id est, per se subsistentes in seipsis, et hoc probant rationes ejus, de quibus legi possunt expositores.

Q. 2. Deinde hac occasione disputari hic potest de universali, an recte definiatur esse illud, *Quod pluribus natura aptum est esse*; ita enim illud hic Philosophus definit, text. 45. Sed hæc res disputatur late disp. 6, per totam, ubi tractamus quid sit aptitudo illa, et quomodo sit in rebus, et ab ipsis distinguatur.

Q. 3. Hic etiam tractari potest quo sensu vera sit illa vulgaris propositio: *Ex duobus entibus in actu non fit unum in actu, sed ex duobus in potentia, actus enim separat*; hæc enim sunt verba Aristotelis hic, text. 46. Sed de hoc axioma dicimus late tractando de existentia rei creatæ, disp. 21, sect. 11. Quod vero ad mentem Aristoteles attinet, constat eum loqui de entibus in actu completis, et quatenus talia sunt. Eam enim propositionem affert, ut demonstret non posse universalis esse substantias integras et per se subsistentes, et ita inesse individuis substantiis, ut cum eis unum per se et actu componant. Et ita nulla superest difficultas.

CAPUT XIV.

UNIVERSALIA NON ESSE SUBSTANTIAS AB INDIVIDUIS SEPARATAS.

In hoc capite nihil notatione dignum occurrit; supervacaneum enim existimo in re tam clara singulas Aristotelis rationes expendere, cum in eis nullum sit peculiare principium aut metaphysicum dogma, quod nova expositione indigeat; legantur ergo expositores.

CAPUT XV.

DE EADEM RE.

Hic obiter tanguntur ab Aristotele aliqua propositiones notandæ, et quæ in quæstionem adduci possent.

Quæst. 1. Prima est illa: *Rei singularis non est definitio nec demonstratio, quia non habet materiam*, in qua ipsa propositio de inesse, et causalis, difficultatem habent. Sed hæc res tacta sufficienter est circa cap. 10.

Q. 2. Secunda est: *Quod habet materiam, esse et non esse contingit, et corruptibile est*. Sed intelligenda est juxta subjectam materiam; hic enim solum agit de rebus sublunariis ex materia et forma compositis.

Q. 3. Tertia est, non fieri formam, sed compositum, et consequenter neque ideam, sed rem singularem. De quo partim lib. 1, cap. 2, partim in hoc libro, cap. 8, dictum est.

Q. 4. Quarta est, definitionem debere ex pluribus partibus seu nominibus constare, quæ tracta est cap. 10.

Q. 5. An vero efficaciter inde Aristoteles concludat singulare non esse definibile, non est facile ad explicandum. Summa enim rationis, ut ex interpretatione D. Thom. et aliorum colligitur, est, quia vel uterque terminus definitionis est communis, vel singularis uterque aut alter. Si primum, definitio non erit rei singularis adæquate, sed aliis etiam de se conveniet. Si secundum, non erit definitio, sed erunt nomina synonyma, quantum ad terminum singularem definitionis, et non definiti. Hæc vero ratio videtur inefficax quoad hoc posterius membrum, nam differentia individualis, etsi sit convertibilis cum re singulari, non est vox synonyma, quia alio modo et per alium conceptum illam rem significat, sicut differentia specifica non est synonyma speciei, licet cum ea convertatur.

Discursus ergo Aristotelis maxime videtur

concludere contra ponentes, ideas esse res subsistentes, et consequenter particulares, et tamen separatas ab omni contractione individuali; sic enim defini non possunt per differentiam individualem, et consequenter habere non possunt definitionem constantem ex terminis communibus, ex quibus non potest confici definitio ita propria ideæ ut idea est, quin possit aliis rebus convenire; et ita procedunt aliæ rationes Aristotelis, quæ non carent suis difficultatibus, sed inutile censeo in eis explicandis immorari. Quomodo item illa ratio possit habere aliquam vim quoad vera individua, etiam materialia, supra, cap. 10, tactum est.

CAPUT XVI.

QUOMODO POSSINT SUBSTANTIE EX PLURIBUS PARTIBUS COMPONI.

Pauca de proposita intentione hic dicit Aristoteles; statim enim revertitur ad impugnandas ideas Platonis; circa quam partem nihil novi occurrit. Circa priorem vero posunt hic quæstiones variæ moveri de pluralitate formarum, sed duæ sunt præcipuæ. Prior est, an elementa sint formaliter in misto. Posterior vero est, an in partibus heterogeneis animalium sint partiales formæ diversarum rationum. Quas quæstiones breviter attingimus disp. 15, sect. 10.

CAPUT XVII.

QUOD QUID EST ESSE PRINCIPIUM ET CAUSAM EORUM QUE REI CONVENIUNT.

Circa priorem partem hujus capituli tractari possunt quæstiones logicæ, ut an necessario de re supponatur an sit, et quid sit; an vero hæc possint demonstrari. Item an quæstio propter quid locum habeat circa ipsum quid. Sed hæc et similia in lib. 2 Posteriorum tractantur, et difficultatem non habent. Nam integra quidditas rei non potest habere causam intrinsecam, nisi quatenus forma vel materia assignantur ut causa totius, vel una pars assignatur aliquo modo ut causa alterius; quod tamen essentia rei talis sit, seu quod ex talibus principiis, verbi gratia, anima rationali et corpore, talis quidditas hominis consurgat, non potest habere aliam causam intrinsecam præter naturam talis formæ et talis materiæ. Et in hoc sensu verum est non dari causam ipsius quod quid est, sed ipsum esse causam aliorum quæ rei conveniunt. At vero loquendo de causa extrinseca finali vel efficiente,

aut etiam exemplari, interdum potest dari causa ipsius propter quid, quo modo una definitio quidditativa interdum demonstratur per aliam etiam a priori, ut in princ. lib. 2 de Anim. disseritur, et in lib. 2 Poster., c. 8 et sequentibus. Et de hac re aliquid attigimus disp. 1, sect. 4.

Q. 2. Circa alteram vero partem hujus capituli tractari solet quæstio, an totum distinguatur a suis partibus simul sumptis. Hanc tractamus disp. 36, sect. ult. Et resolutio ibi data est consentanea Aristoteli hic, qui aperte docet, totum, quod est aliquo modo per se unum, distingui a partibus tanquam addens aliquid ultra illas, non tamen ab illis sumptis simul cum illo addito. Quid autem illud additum sit, nunquam satis explicat Aristoteles; nos autem breviter diximus illud esse unionem partium.

LIBER OCTAVUS METAPHYSICÆ.

DE SUBSTANTIA SENSIBILI ET PRINCIPII EJUS.

Liber hic videri potest ad physicam doctrinam potius quam ad metaphysicam spectans; tamen, licet res de quibus in eo tractantur, communes sint physicæ considerationi, modus et ratio disserendi de his est proprius metaphysicæ, ut disp. 1 proœmiali latius exponimus. Unde præsentis libri materia late disputatur a nobis disputat. 12, 13, 14 et 15.

CAPUT I

SUBSTANTIAM SENSIBILEM MATERIA CONSTARE, ET QUID ILLA SIT.

In hoc capite præsertim est notanda illa propositio in text. 3: *Sensibiles vero substantia materiam habent.* Numeraverat autem paulo antea, in text. 2, inter sensibiles seu naturales substantias cælum seu partes cœli, et aperte loquitur in dict. text. 3 de materia substantiali, quam statim definit dicens: *Materiam autem dico, quæ cum non quod quid actu sit, potentia est quod quid.* Ex his ergo variae quæstiones oriuntur.

Quæst. 1. An materia substantialis sit in rebus, quæ aliqua vera substantia sit.

Q. 2. An sit ens in pura potentia, et quo sensu id accipiendum sit.

Q. 3. An sit in omnibus rebus corporalibus, etiam in cœlis.

Q. 4. An sit una in omnibus, vel diversa. Pro qua sunt notanda illa verba Aristotelis in

fine capituli: *Non enim est necesse, si quid materiam habet localem, hoc generabilem etiam et corruptibilem habere.* Ubi plane sentit in rebus generabilibus et ingenerabilibus esse diversas materias. Hæ vero quæstiones omnes cum aliis, quæ de materia desiderari possunt, tractantur late disp. 12.

Q. 5. Alia quæstio est, an forma substantialis sit separabilis a materia. Aristoteles enim, text. 3, ait, *esse ratione separabilem.* Resolutio vero est materialem formam aliquando nullo modo separari posse in re a materia, ut in corporibus incorruptilibus; aliquando vero separari posse, ita tamen ut separata non maneat, sed destruat. At vero formam immaterialem realiter separari posse, ita ut separata conservetur; de qua re nihil Aristoteles hic tetigisse videtur. Quamvis Alexand. Aphrod. indicet, Aristotelem hoc dixisse propter animam rationalem, sensumque esse, formam esse rationem separabilem, quia formæ ut sic ex ratione formæ non repugnat separari; nam aliqua separabilis est. Materia vero ex absoluta ratione materiæ separabilis non est. Alia vero expositio est, quod forma sit ratione separabilis, id est, cognoscibilis præcise ut entitas distincta a materia, quanquam sine habitudine ad materiam plene intelligi ac definiri non possit. Et ideo cum dicit Aristoteles esse ratione separabilem, non est intelligendum, id est definitione, ita ut sine materia definiri possit, sed intelligentia ac præcise, ut dictum est. Alii exponunt, quod est definitione separabilis a materia signata et individua; sed Aristoteles de hac re hic non loquitur, ut constat.

Q. 6. Sexto, quæri potest de composita substantia quid sit et quomodo comparetur ad partes suas, de qua re dicemus disput. 36. Quod vero Aristoteles in text. 3 ait, compositum esse separabile simpliciter, non est intelligendum esse separabile a partibus, ita ut sine illis esse possit, id enim clare repugnat; sed separabile dicitur, quia potest esse per se subsistens distinctum et separatum a qualibet alia substantia. Et ita potest consequenter exponi ratio quam subjungit his verbis: *Harum enim substantiarum, quæ secundum rationem, supple, formæ, id est, quæ per formam constituuntur, quedam sunt separabiles, id est, in se subsistentes, ut primæ substantiæ, quedam vero non, scilicet secundæ substantiæ.* Aliter alii exponunt hæc posteriora verba, sed non declarant contextum, nec vim illius conjunctionis causalis, enim.

Q. 7. Ultimo, habet etiam hic locum quæstio, an solum compositum per se generetur, quæ tractatur disp. 15, sect. 4.

CAPUT II.

DE SUBSTANTIALI FORMA.

Unica quæstio hic occurrit, an detur substantialis forma, quam hic Aristoteles probat esse solum ex proportionem ad actus accidentales. Sed de hac re, et aliis quæ ad hanc formam spectant, dictum est latius disp. 15.

CAPUT III.

DE PRINCIPIO FORMALI PER COMPARATIONEM AD POSITIONES PLATONIS ET PYTHAGORÆ.

Duas partes continet hoc caput: in priori agit Aristoteles de formis et speciebus rerum per comparisonem ad ideas quarum impugnationem semper inculcat; in posteriori comparat formas ad numeros.

Quæst. 1. Ut priorem partem prosequatur, primo movet quæstionem, *an nomen compositum substantiam significet, an actum et formam.* Et quanquam non declaret de quo nomine loquatur, sine dubio tamen agit de nominibus absolutis significantibus substantiarum species, *ut homo, equus;* nam quæstionem hanc movet, ut ex nominis significatione colligat, significata horum nominum non esse res aliquas a materia separatas. Non videtur autem quæstioni clare ac distincte respondere. Unde Alex. Aphrod. ait Aristotelem non respondisse ad quæstionem hanc, quia erat clara ejus resolutio, scilicet hæc nomina significare formam. Sed fallitur, ut patebit. Alii putant Aristotelem quæstioni respondere in illis verbis: *Erit autem utique in atrisque animal, non ut una ratione dictum, sed ut unum.* Ex quibus Alexander Alens. colligit resolutionem esse, nomen significare utrumque, scilicet compositum et formam, non tamen univoca ratione, sed unum per prius, aliud vero in ordine ad aliud. Tamen hoc etiam verum esse non potest, eo quod neque nomen totius, proprie loquendo, significat formam absque materia, ut per se patet, neque in his nominibus sit vera aliqua analogia. Et ideo Scotus ait Aristotelem solum respondere quæstioni Platonicæ, et non ex propria sententia.

D. Thomas autem ait Aristotelem in illis verbis non respondere quæstioni, nisi forte indirecte et implicite. Nam potius illud infert

tanquam inconveniens, quod sequitur ex sententia Platonis, qui ponebat ideam hominis separatam, esse per se hominem; individua vero participatione illius. Hinc ergo fit, si *homo* significat utrumque, et formam sine materia, quæ est idea, et compositum, analogice significare illa, quod est absurdum. Quis enim dicat Petrum esse analogice hominem? ita ergo tacite concludit Aristoteles hæc omnia significare ipsum tantum, et non solam formam. Et hoc videtur esse, quod obscurissime Aristoteles subdit, scilicet illam resolutionem Platonis, nimirum nomina hæc significare solas formas, ad aliquid fortasse aliud esse utilem, puta in substantiis abstrahentibus a materia, in sensibilibus vero nihil conferre, quia substantia sensibilis non dicit solum quod quid erat esse, *nisi homo anima dicatur,* quod est absurdum, et ideo nomen significans substantiam sensibilem non potest significare formam separatam a materia.

Quæst. 2. Ex hac vero interpretatione oriuntur aliæ duæ quæstiones, nimirum, an in substantia sensibili sola forma sit quidditas ejus, vel etiam materia, seu constans ex utroque. Nam videtur Aristoteles in prædictis verbis sentire, solam formam esse quod quid est; compositum vero esse id cujus est.

Q. 3. Unde rursus pullulat alia quæstio, an in formis separatis quod quid est non sit aliud ab eo cujus est, in sensibilibus autem rebus hæc distinguantur. Utrumque enim videtur Aristoteles docere in citatis verbis. Existimo autem esse magnam æquivocationem in his verbis et quæstionibus prout nunc tractantur in scholis, et prout Aristoteles eas ponit, ut in superioribus tactum est, et ex hoc loco fiet manifestum.

Forma ergo nunc communi usu aut pro forma partis sumitur, aut pro forma totius, quæ est, verbi gratia, humanitas. Aristoteles vero de forma totius fere nunquam facit mentionem expressam, licet possit comprehendere sub nomine quidditatis. Aristoteles ergo præter formam partis, quæ est proprius actus materiæ, per formas intelligit frequenter in 7, et in hoc 8 libro, illas Platonicas, quæ (juxta sensum in quo Aristoteles illam sententiam tractat) ponendæ erant separatæ et distinctæ non solum a materia, sed etiam a formis singularibus actuantibus materiam. Quia vero Plato asserebat, illas formas esse quidditates ipsorum singularium, videtur

illas easdem posuisse secundum se abstractas et separatas, participatione autem quadam intrinsecas ipsis individuis et exercentes in eis munus formæ, actuando materiam, et constituendo individuum; et ideo Aristoteles ita etiam loquitur in ea sententia, ac si in substantia sensibili non sit alia forma præter ideam; ideoque sæpe ab una ad aliam transitum facit. Hinc etiam est ut nomine *quidditatis*, seu *quod quid erat esse*, sæpe non totam rei essentiam, sed solam formam significet, conveniens in hoc modo loquendi cum Platone, non ut in re illi consentiat, sed potius ut concludat non posse quod quid est rerum materialium in sola forma consistere. Atque hoc fere modo loquitur in præsentia.

Unde in prima quæstione, mens ejus est hæc nomina significare in rebus sensibilibus substantiam compositam ex materia et forma. Quod ut plenius explicetur, distinguere possumus adæquatum significatum nominis, et formale seu quasi formale. Ut in hac voce *homo*, adæquatum significatum est totus homo, formale vero est humanitas; formaliter autem videri posset anima rationalis. Hæc igitur nomina adæquate significant compositas substantias, ut est per se evidens, nam illud significat nomen, quod per definitionem explicatur, ut patet supra, lib. 4, text. 28; definitiones autem harum rerum non includunt solas formas, sed compositum ex materia et forma, ut constat ex dictis lib. 7, text. 18 et sequentibus; illud ergo significant nomina. Idemque satis constat ex modo concipiendi omnium; nemo enim per nomen *homo* solam animam concipit, nec animam esse hominem quispiam dixerit; significat ergo homo adæquate compositum ipsum. Quin etiam de formali significat compositum ex materia et forma, scilicet, integram hominis naturam, quæ non est sola forma physica, licet dicatur forma metaphysica, seu totius, quæ est humanitas. Animam vero neutro modo proprie significat, sed eam includit in suo significato, sicut etiam includit materiam, licet in diverso genere; nam animam includit ut formam constituentem quidditatem rei, materiam vero ut inchoantem illam.

Ex quibus colligitur resolutio secundæ quæstionis et interpretatio Aristotelis in hoc loco circa illam. Simpliciter enim verum est, et de sententia Philosophi, non solam formam, sed etiam materiam esse de quidditate substantiæ sensibilis, ut tractamus late disp. 36, sect. 1. Nihilominus forma speciali ra-

tione dicitur quod quid est rei cujuscunque, quia dat ultimam speciem et constitutionem. Et hoc sensu dicit Aristoteles hic, substantiam sensibilem non solum includere quod quid est, id est, formam constituentem quod quid est, sed etiam materiam, ut recte Alensis.

Atque eodem sensu (ut tertiæ quæstioni respondeamus) ait in forma ipsa non distinguere quod quid est ab eo cujus est, quia omnis forma se ipsa talis est, nec habet formam constituentem esse specificum illius; in re autem materiali id, quod formaliter constituit quidditatem, distinguitur ab habente ipsam formam; nam habens est totum compositum, forma vero est pars ejus. Unde Aristoteles hoc loco non comparavit naturam integram ad suppositum, quo sensu solet illa quæstio nunc tractari, ut late disserimus disp. 34. Nec etiam comparavit hic naturam specificam ad individua, quia solet esse alius sensus illius quæstionis, ut tractamus disp. 5, sect. 1, et disp. 6, sect. 1 et 2. Unde nihil etiam hoc loco distinxit Philosophus inter materiam communiter sumptam, et materiam signatam seu individuum, quia Plato (ut ipse ei tribuit) non solum a materia signata, sed absolute a materia separabat ideas et essentias rerum sensibilibus. Ac denique non declarat Aristoteles, an hæc nomina significant compositum substantiale in communi tantum, vel etiam in individuo, de qua re diximus etiam tractando de universalibus, disput. 6, sect. 5.

Q. 4. Aliæ præterea quæstiones occurrere possunt circa eandem partem, quas Aristoteles attigit, ut an individua tantum per se generentur, ut Aristoteles hic sentit, vel etiam species.

Q. 5. Item an totum præter materiam et formam aliquid aliud includat, ut plane hic Philosophus intendit.

Q. 6. Ac denique, an res simplices definibiles sint, vel tantum compositæ, ut hic Aristoteles significat; intelligendumque est de re composita, vel re ipsa, vel ratione ex genere et differentia. De qua re et de cæteris quæstionibus satis in superioribus tactum est.

Q. 7. Circa alteram capitis partem quæri etiam solet, an numerus sit per se unus.

Q. 8. Item an ultima unitas sit forma numeri, quæ duæ quæstiones in disput. 41, de quantitate discreta, late tractantur.

Q. 9. Rursus potest disputari, an essentia rerum sint sicut numeri; hoc enim axioma ex hoc loco sumi solet; et ad verum illius sen-

sum percipiendum, oportet præ oculis habere, illam particulam *sicut*, non dicere adæquatam, imo nec veram similitudinem, sed proportionem. Quæ in hoc consistit, quod sicut numeri ex pluribus unitatibus, ita essentia rerum materialium (de his enim hic agitur, quamvis eadem ratio sit de omnibus creatis) componuntur ex pluribus prædicatis quidditativis, licet diverso modo; unitates enim sunt realiter plures, prædicata vero solum ratione. Item sicut unitates in quolibet numero finitæ sunt, ita et quidditativa prædicata, ut supra circa lib. 2 tactum est. Quo etiam fit ut, sicut divisio numeri non procedit in infinitum, ita nec resolutio speciei in prædicata quidditative, sed tandem sistit in aliquibus simplicibus et primis. Rursus sicut ultima unitas determinat rationem talis numeri, ita et ultima differentia rationem specificam. Quare sicut addita unitate mutatur numerus, ita et addita differentia mutatur species. Et quoad hoc maxime dicitur uniuscujusque rei essentia esse sicut numerus, et consistere quodammodo in indivisibili, sicut ille consistit.

Q. 10. Hinc vero suboriebatur altera quæstio, quomodo formæ aliquæ possint suscipere magis vel minus, et an tunc ipsa species mutetur, augeatur vel minuatur, vel sola forma individua, et an hoc habeat locum in accidentibus tantum, vel etiam in formis substantialibus. Sed hanc materiam de intentione formarum tractamus late in disp. 46, circa prædicamentum Qualitatis.

CAPUT IV.

DE PRINCIPIO MATERIALI SUBSTANTIARUM.

In hoc capite nihil fere novum Aristoteles docet. Unde fere omnes quæstiones de materia, imo et de causis hic tractari possent.

Quæst. 1. An materia prima omnium rerum generabilium una sit.

Q. 2. Secunda, an materia proxima sit diversa, et quomodo id debeat intelligi de materia proxima, et quomodo de remota, et qualis hæc distinctio sit.

Hæc tractatæ sunt in disp. 13, in prioribus sectionibus.

Q. 3. Rursus, an rerum naturalium quatuor sint causæ, in disput. 12, late.

Q. 4 et 5. An finis et efficiens in eadem coincident, in disp. 27. Præterea, an in substantiis naturalibus incorruptilibus sit materia, et qualis; in disp. 13, sect. 9 et sequentibus.

Q. 6. Ac tandem tractari hic potest de materiali causa accidentium, quod Aristoteles in fine capitis attigit, et de ea re disp. 14 confestim. Neque aliquid aliud notatione dignum occurrit.

CAPUT V.

QUOMODO MATERIALE PRINCIPIUM AD TRANSMUTATIONES DESERVIAT.

Quæst. 1. In hoc capite celebris esse solet illa sententia Philosophi: *Quæcumque absque eo, quod transmutentur, sunt, aut non, horum materia non est*; cujus occasione tractari hic solet quæstio de materia cæli, quia ex illa propositione dici solet cælos, juxta Philosophi sententiam, materiam non habere, eo quod transmutari non possint. Sed imprimis Aristotelis sententia aliena est ab hoc proposito. Cum enim in principio hujus capitis dixisset, quædam esse et non esse absque generatione et corruptione, non loquitur in dictis verbis de rebus incorruptilibus; illæ enim non sunt ex iis quæ possunt esse et non esse, sed necessario sunt: hic ergo loquitur de iis rebus quæ possunt esse et non esse absque generatione et corruptione, scilicet, quæ ad illas per se primo sit, cujusmodi sunt formæ ipsæ. De his ergo dicit in dicta propositione, non habere materiam, sed esse actus materiæ. Ipsa autem composita, quæ materia constant, esse proprie transmutabilia per generationem et corruptionem. Deinde, si illa propositio nude sumpta, de cælis etiam sumeretur, intelligendum esset juxta superiora, scilicet, in illis rebus non esse materiam subjectam transmutationi, sed proportionatam, ut supra dictum est.

Q. 2. Circa finem hujus capitis attingit Aristoteles quæstionem, an sit regressus ex privatione ad habitum. Quæ potest intelligi aut de regressu ad eundem numero habitum, seu ad eandem numero formam, et sic attingit materiam de resurrectione, quæ ab hoc loco satis est aliena; tractavimus autem illam late in 2 tomo tertiæ partis, et in hoc opere sæpius illam obiter attingimus, præsertim disp. 5, sect. 3 et sequentibus, ubi de principio individuationis agimus.

Vel potest intelligi quæstio de reditu ad eandem formam in specie, et sic non est dubium quin possit esse regressus, non tamen in omnibus immediate; non enim ex aceto fit immediate vinum, nec ex cadavere animal, licet ex aere, et fiat aqua, et ex aqua aer. Et ratio quam Aristoteles insinuat, et D. Thomas

melius declarat, est, quia aliquæ sunt formæ, quas æquali ordine et immediate respicit materia, aliæ vero quæ certum ordinem requirunt, ut ita una post aliam in materia introducantur, seu ut una res ex alia, ut ex termino a quo, generetur. Forma enim acetivæ, vel cadaveris naturaliter introduci non potest, nisi post formam vini vel animalis, et ad recessum ejus, et hic non potest mutari naturalis ordo generationis, ut ex aceto fiat vinum, sicut ex sanguine fit semen, non vero e converso, et ideo in his necesse est ut materia prius redeat ad elementum, vel ad alias formas, ut iterum tandem disponi possit ad formam ejusdem speciei cum ea quam amisit.

CAPUT VI.

CUR EX GENERE ET DIFFERENTIA, MATERIA ET FORMA FIAT PER SE UNUM.

Quæst. 4. Totum hoc caput consumit Aristoteles in explicanda hac quæstione, quam supra etiam tetigit lib. 7, c. 12, ubi aliqua adnotavimus, et plura in disputat. de materia et forma, præsertim disp. 15, sect. 1. Neque in ejus discussione aliquid aliud Aristoteles docet notatu dignum. Solum observatur, cum Aristoteles in fine capituli videtur excludere omne medium, ut ex materia et forma fiat unum, non excludere modum unionis; id enim impossibile est, ut ostendimus eadem disp. 15, sect. 6; sed excludere aliam entitatem distinctam, a qua sit illa unitas, et sic est res clara.

Q. 2. Observetur etiam quomodo Aristoteles hic ait, res simplices et abstrahentes a materia seipsis habere unitatem et esse unum quid, confirmans plane expositionem a nobis datam supra, c. 3.

Q. 3. Ex doctrina etiam hujus capituli confirmari potest quod de modo determinationis entis ad universalissima genera tradimus disp. 3, sect. 6.

LIBER NONUS METAPHYSICÆ.

DE DIVISIONE ENTIS IN POTENTIAM ET ACTUM.

Celebris est divisio entis in ens actu, et ens in potentia, seu in potentiam et actum, ex qua solet Aristoteles varias quæstiones dissolvere, ut an quod fit, antea existeret; ait enim præexistere in potentia, et non in actu; et proxime in fine superioris libri ex eadem partitione definierat quæstionem de unitate

substantiæ compositæ. Ob hanc ergo causam, postquam Philosophus de substantia tractavit in hoc libro, prædictam divisionem declarat. Est autem pro totius libri intelligentia advertendum, aliud esse dividere ens in ens in potentia vel in actu, aliud vero dividere ens in ens, quod est potentia, vel quod est actus; nam prior non est divisio in entia essentialiter diversa, sed in diversos status ejusdem entis secundum rationem existendi; et in hoc sensu pauca dicit Philosophus in toto hoc libro; illam vero divisionem nos applicamus in disp. 31, sect. 3. Posterior autem divisio est secundum diversas rationes essentielles entium, sive existentium actu, sive in potentia tantum: uterque enim status habet locum in utroque membro, et hoc sensu tractatur a Philosopho in discursu hujus libri. Sic autem sumpta divisio potissime locum habet in substantia et qualitate, et ideo secundum priorrem rationem tractatur a nobis inter disputandum de materia et forma disp. 13 et 15. Posteriori vero modo tractando de qualitatis speciebus, disp. 43.

CAPUT I.

DE VARIIS SIGNIFICATIONIBUS NOMINIS potentia.

Quæst. 1. In hoc capite fere repetit Aristoteles quæ tradiderat in libro 5, capite 12, unde quæstiones ibi tactæ hic etiam locum habent. Addi vero possunt aliæ, ut an potentia univoce dicatur de potentia activa et passiva; hic enim Aristoteles videtur docere dici analogice, et de potentia passiva dici per habitudinem ad activam. Resolutio vero est, si nomen potentiæ transcendentaliter sumatur, analogice dici de illis; si vero sumatur ut est species qualitatis, sic dici univoce; de qua re agimus latius citato loco. Hic vero observa, Aristotelem hoc loco non agere de potentia ut est secunda species qualitatis, sed late, ut comprehendit omnia principia agendi; unde artem et alios habitus sæpe potentias nominat.

Q. 2. Rursus inquiri potest, an potentia activa et passiva semper sint distinctæ potentiæ, ut hic Aristoteles innuit, vel aliquando in eandem coincidunt, ut videtur contingere in potentiis animæ. De qua re dicimus in prædicta disp. 44, s. 4.

Q. 3. Cum hac conjuncta est alia quæstio, an idem possit pati a seipso; nam Aristoteles hic negat his verbis: *Propter quod nullum, prout connaturale factum, ipsum a seipso pa-*

titur. Quæ possunt imprimis exponi de passione proprie et rigorose dicta, id est, physica, et aliquo modo corruptiva, ita ut non comprehendant passiones perfectivas, ut sunt immanentes. Secundo et melius expendenda censeo verba illa, *prout naturale factum*; duo enim includere videntur. Unum est, nihil existens in suo naturali et perfecto statu pati a seipso; aliud est nihil pati a se, *prout connaturale factum*, id est, secundum id præcise quod habet a natura, sed indiget aliquo alio, ut speciebus, vel alia re simili; sed hæc res disputatur latissime a nobis, disp. 18.

CAPUT II.

DE POTENTIIS RATIONALIBUS ET IRRATIONALIBUS.

In hoc capite solum ait Aristoteles de potentia activa quam supra dixerat esse per se primo potentiam, idque facile patet ex discursu textus, et ex divisionibus quas tradit, et ex declaratione seu differentia, quam subjungit. Quæri ergo primo potest quæ sit potentia vitalis, quæ vero non vitalis; hæc enim divisio insinuat a Philosopho, cum ait quasdam esse potentias animæ, alias vero rerum inanimatarum. Quæ divisio magis spectat ad scientiam de anima. Et ideo breviter dicendum est, potentias vitales dici omnes illas, quæ consequuntur animam, ut anima est, seu aliquem vitæ gradum. Et quia gradus vitæ a nobis non concipitur nec discernitur, nisi per ordinem ad operationem propriam, qua vivens in seipsum agit, ut se actuat, vel perficiatur, ideo potentia vitalis illa est, quæ est principium proximum et intrinsecum operationis vitalis, per quam ipsum vivens seipsum perficit et actuat. Et in hoc genere potest ulterius distingui duplex potentia: una quæ est proximum principium, quo vivens seipsum perficit, non tamen secundum eandem potentiam; alia quæ secundum eandem potentiam est principium proximum actuandi seipsum; et hæc est proprie potentia ad actum immanentem, quæ perfectiori modo vitalis est. Et hæc rursus distinguitur in rationalem et irrationalem, quam divisionem expressius hic Aristoteles posuit.

Q. 2. Circa quam quæri ulterius potest, an dicta divisio conveniens sit, et quæ sit potentia rationalis, et quotuplex sit. Quæ quæstiones etiam spectant ad scientiam de anima. Et ideo dicendum est breviter, potentiam rationalem appellari, omnem illam quæ consequitur gradum intellectualem ut sic, om-

nem vero inferiorem potentiam vocari posse irrationalem. Unde duplex distingui potest potentia rationalis, alia eliciens vel imperans, alia exequens cum subordinatione ad priorrem potentiam, et potest uno verbo dici imperative rationalis, juxta doctrinam Philosophi, libro 1 Ethicorum, capit. 13. Priori modo dicitur rationalis illa potentia, quæ in se rationalis est, elicitque actum modo rationali. Quæ rursus subdistingui potest, nam quædam est ipsa ratio formaliter seu per essentiam, ut est intellectus; alia est rationalis participative, seu per concomitantiam et regimen, ut voluntas, et de utraque loquitur Aristoteles hic, quia utraque gradum rationalem sequitur. Vel potius de illis videtur Philosophus loqui per modum unius, quia ex utraque completur veluti unum adæquatum principium humanarum actionum, quatenus altera quoad exercitium, altera quoad specificationem movet. Potentia imperative rationalis dicitur illa, quæ cum in se rationalis non sit, natura sua obedire potest rationi, quomodo Aristoteles, citato loco 1 Ethicorum, appetitum sensitivum hominis vocat rationalem per participationem, licet sit irrationalis simpliciter; et ad hunc ordinem reduci potest potentia executiva ad extra, quatenus subjacet motioni voluntatis, et rationis, qualis est potentia motiva secundum locum, de qua Philosophus libro tertio de Anima, capit. 9 et sequentibus.

Ex illo vero loco, præsertim textu 41 et 42, oritur specialis dubitatio, quia ibi videtur Aristoteles rejicere, ut insufficientem, hanc divisionem potentiarum in rationales et irrationales. Responderi potest primo, illam divisionem dupliciter dari posse. Primo, ut adæquatam potentiarum animæ, et hoc sensu non probari ab Aristotele citato loco; alio modo ut propriam ac specialem divisionem potentiarum hominis seu animæ rationalis, et hoc modo tradi ab Aristotele tam hic, quam libro 1 Ethicorum, cap. 13. Ratio vero differentie est, quia potentiæ hominis habent aliquo modo ordinem ad rationem, quatenus omnes in eadem anima rationali radicanter, et ideo possunt convenienter dividi per ordinem ad rationem, aut participationem vel carentiam actus. Potentiæ vero brutorum vel aliarum rerum naturalium non habent ordinem ad rationem; et ideo nec rationales, nec irrationales proprie dicuntur. Sed hæc responsio non recte accommodatur huic loco Aristotelis, nam aperte sub potentiis irrationalibus includit omnes, quæ naturaliter agunt, et sine